

Elin i Staxäng **Ur häxprocessernas protokoll**

Av Sven Rydstrand

Ur LP 1983-09-16

Under senare delen av 1600-talet bodde på gården. Staxäng i Bro socken en på den tiden vida beryktad kvinna, som hette Elin Andersdotter. Hon var hustru till skepparen och hemmansägaren Iver Reorsson i Staxäng. Till härkomsten var båda troligen sotenäsingar.

Att Elin i Staxäng blev så känd, som hon var i trakten, berodde nog mest på, att hon ansågs kunna trolla och bota sjuka genom övernaturliga medel. Det ansågs till och med att hon var en häxa, som stod i direkt förbund med hin onde. När därför de stora häxprocesserna sattes igång, blev sålunda både hon och hennes man anklagade för trolldom och ställda inför rätta. Av rannsakningsprotokollen från tingen på Hallind i Bro samt Kvistrum i Foss samt Kungälv, finner man en hel del intressanta detaljer från den tidens folkliga seder och föreställningar.

Vid denna tid innehades Åby säteri i Tossene socken av en mycket mäktig herre, som hette Johan Fiergc. Han var överste vid Thet Bahusiske Regiment" och ägde för övrigt även Röe gods i Bro socken. Översten hade en ung och fager dotter, som kallades för jungfru Anna, och henne hade han enligt tidens sed lovat bort som hustru åt en äldre förmögen och ansedd ryttmästare vid namn Ahlefeldt. Men jungfru Anna själv hade inte tillåtits att få ett ord med i laget beträffande det tillämnade giftermålet. Nu hade hon dock fått i sin tjänst en ung flicka från Stångenäset. Denna, som hette Elisabeth, kände väl till Elin i Staxäng och hennes trolldomskonst. I hemlighet anförtrodde hon det åt jungfru Anna, att de båda flickorna beslöt göra upp en plan för att lura översten och Ahlefeldten. Elisabeth sändes sålunda en natt till Staxäng för att utfråga fru Elin angående något medel, varmed jungfru Anna kunde göra den i hennes ögon obehaglige fästmannen led åt henne. Och Elin i Staxäng var tydligen erfaren även på sådana områden, ty hon sade sig veta ett medel, som säkert skulle ha åsyftad verkan. Hon sände med flickan "en citronna", som den förnäma jungfrun tillråddes att sy in en kudde, vilken Ahlefeldt skulle begagna, då han besökte henne. Detta gjorde också jungfru Anna, men till hennes stora ledsnad visade sig icke det önskade resultatet. Senare bekände Elin i Staxäng på tinget, att hon icke kunde ha någon makt med Ahlefeldt, därför att han var söndagsbarn.

Om det däremot blev något giftermål emellan de nämnda kontrahenterna, förmåler inte protokollen.

Men historien om Ahlefeldts kudde och "Citronnan" kom emellertid snart ut i bygderna, och genom denna och andra liknande händelser blev Elin i Staxäng ryktbar. Folk trodde blint på att hon var en häxa och att hon hade förbindelse med trollpackorna i Marstrand m fl. platser. Dessa sades fara till Blåkulla på sopkvastar för att hälsa på Satan själv vid vårtiden, och därför tände man upp stora eldar på bergen för att skrämma dem, men det lär inte ha hjälpt. Och ytterligare historier dök upp i bygderna om Elins trolldom.

Det blev därför rannsakingar med henne och hennes man. Den första rättegången hölls på gården Hallind i Bro socken. Flera vittnen från Bro hade också instämts hit. Bland dem var bonden Halwards hustru i Holma i Berfendals socken. Hon hette Anna Olofsdotter och hon berättade ganska utförligt om sina förbindelser med Elin. Sålunda omtalade hon bl. a att Elin vid ett tillfälle kom till kvarnen för att mala. Det var bonden Halward, som ägde kvarnen, och Elin hade med sig åtta sättingar korn, som hon ville att Halward skulle mala åt henne. När Elin kom in i huset, tog hon Halward på axlarna och bad honom att genast gå till kvarnen för att mala hennes säd. Men båda Anna och Halward tyckte att det var underligt av Elin att fara så långt som till Holma för att mala, eftersom det fanns kvarn närmare Staxäng, där hon förut brukat mala. Halward var sålunda inte riktigt hågad för att mala, men efter något betänkande gjorde han det dock.

Sedan mannen gått för att mala, blev de två kvinnorna ensamma, och Anna sökte vid tinget göra gällande, att Elin "förgjorde" henne vid detta tillfälle, ty hon hade strax därefter blivit mycket sjuk. Och det var en sjukdom, som inte tycktes vilja gå över. Ingen begrep sig på den. Den yttrade sig i svaghet, tungsinne, yrsel o dyl.

När Anna sedan vid ett tillfälle träffade Iver i Staxäng, frågade hon honom, om han trodde att Elin kunde veta något bot för denna sjukdom. Men det trodde han inte, ty han hade svarat: *"Det var bloden i dig, som förändrade sig, då du blev vred. Men det bor en man i Foss socken. Han heter Jacob Klockare. Drag upp till honom, så bliver du nog bättre igen."*

Anna omtalade detta för sin man, som strax därefter begav sig till Foss socken för att uppsöka och rådfråga Jacob Klockare. Denne visste också på råd. Han gav Halward tre skrivna papperslappar, som Anna tillråddes att sy in i sin särk. Där skulle lapparna sitta i tre dagar, varefter de skulle brännas upp. Tre gånger måste Halward i detta ärende fara till den kloke Jacob Klockare. Efter den sista gången föreföll det som om hans hustru börjat bli något bättre.

Ett annat vittne, fiskaren Christen Hansson i Gravarne, omtalade vid tinget, att hans hustru, Maren, en gång besökt Staxäng. Hon hade då av fru Elin tillhandlat sig några sättingar mjöl, troligen i utbyte för fisk. Mjölet fraktade hon hem till Gravarne, där hennes man slog det i en tunna. Men mjölet visade sig vara mycket odrygt, och Maren kunde inte förstå vart det tog vägen. Så en dag, då Christen lyfte på locket till tunnan, fick han se en svart hund hoppa ur tunnan, och då tänkte han att det naturligtvis var något "skamtyg", som Elin lurat på dem. Även han hade ju hört talas om hennes trolldomsförmåga.

Strandsittaren Per Henriksson i Lysekil vittnade också mot Elin i Staxäng. Han hade en tid varit s.k. strandsittare, och i denna egenskap hade han besökt Staxäng för att få en del uppgifter om Iver Reorsons jakt "Iver", som påstods vara konfiskerad. Henriksson kom att samtala med Elin om saken. Men hon hade då blivit mycket arg och sagt, att om Henriksson inte lät henne och hennes man vara i fred, så skulle olyckor komma över honom.

Henriksson red då genast därifrån, men då han kom till Vrångebäck vid Åbyfjorden, ca 3 kilometer från Staxäng, råkade han ut för en virvelvind, som var så mäktig, att Henriksson kastades av hästen och hamnade i diket. Han ville nu tillskriva Elin skulden för denna olycka. Även vid ett annat tillfälle hade han besökt Staxäng, och även då hade han blivit botad av Elin på liknande sätt. Han hade också då haft obehagligheter på hemfärden från Staxäng. Isen brast nämligen under honom, då han red över Åbyfjorden, varvid han förlorade sin häst, som gick till botten. Så nog kunde han inte förstå annat, än att Elin i Staxäng var en häxa, som besatt övernaturliga gåvor.

Processerna mot Elin fortsatte därefter i många år, ända tills domen föll år 1671. Både hon och hennes man måste under många år utstå en oerhörd tortyr, för att de skulle förmås att bekänna, vad som lades dem till last. Det heter därom i ett protokoll från Kungälv:

"Efter övervägande beslöt rätten, att Elin åter medelst tvång till bekännelse hållas måtte, varpå skarprättaren blev inkallad och förmantes göra det med något större allvar än förr var skett, som ock blev efterkommet, och händerna på Elin i handklovarna på ryggen fastlåsta, och sedan med ett streck däruti under taket i huset upphissad. Och medan hon så där hängde, av prästerna förmanad till bekännelse, men ville likväl ingenting mer tillstå, och jämrade sig intet stort därvid utan omsider bad bödeln släppa sig neder, så ville hon giva honom en köss därför."

Då emellertid senare ännu värre tortyrmetoder tillämpades, tvingades Elin att bekänna en del saker. När sedan tortyren var över, nekade hon till allt och sade att hon tvingades bekänna för att slippa plågorna. Likväl ansåg man sig ha så starka bevis emot henne, att man dömde henne till döden, ett öde, som mötte alla häxor på den tiden. Exekutionen skedde i Kungälv den 22 juli 1671, då både Elin och hennes man blev avrättade.

På gården Staxäng har man i senare tid kunnat spåra grundmurarna efter det hus, där Elin och hennes man bodde, och en aldrig sinande källa på gården kallas ännu i dag för "Elins källa". Men detta är nog de enda traditioner, som finns efter dessa olyckliga gårdsägare.